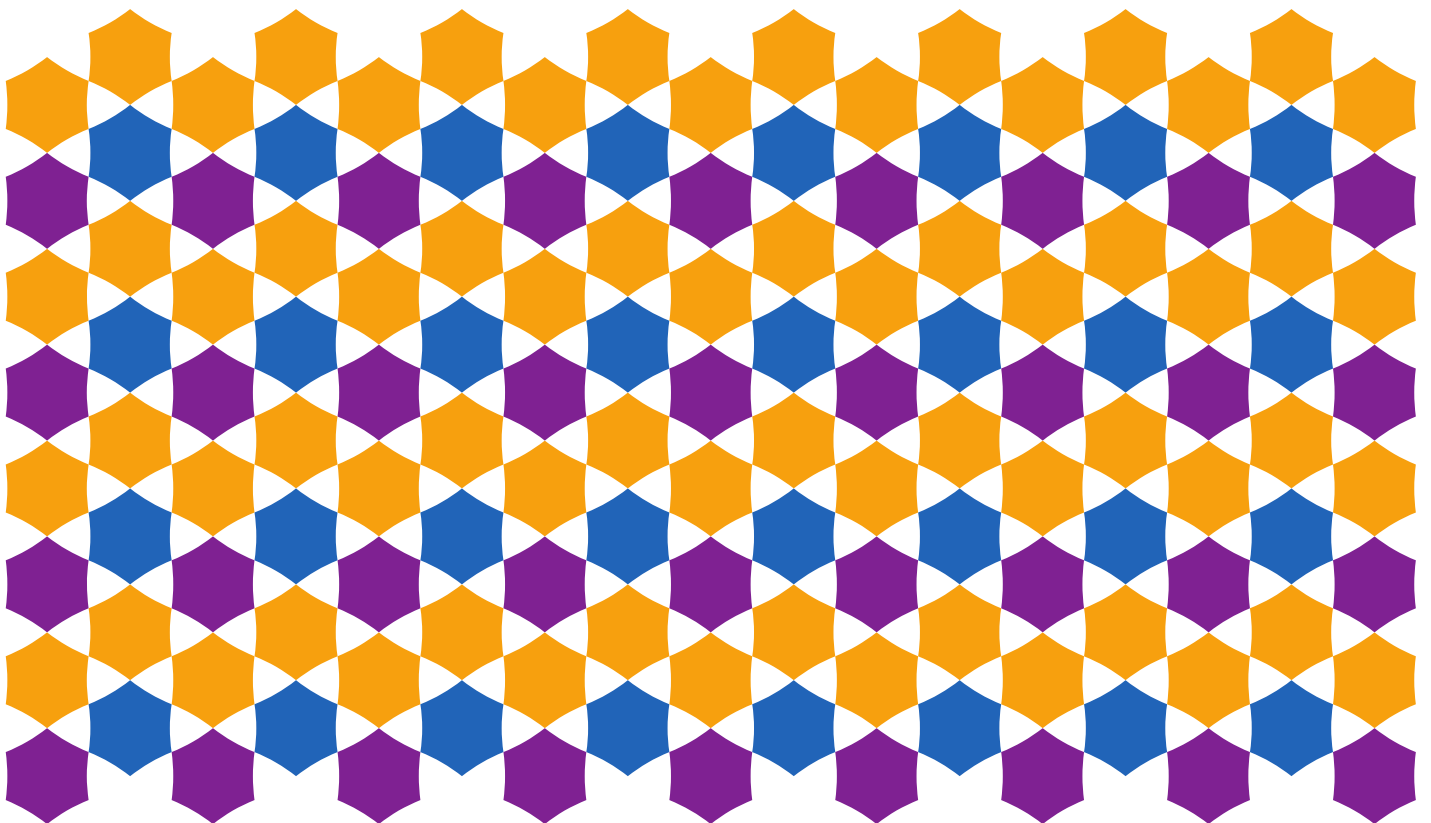

Utvärdering av tre kompletterande pedagogiska utbildningar

Rapport 2017:7

Utvärdering av tre kompletterande pedagogiska utbildningar

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2017

Författare: Aija Sadurskis, Julia Elenäs, Jana Hejzlar

Universitetskanslersämbetet • Löjtnantsgatan 21 • Box 7703, 103 95 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
De utvärderade utbildningarna	6
Genomförande	7
Rapportens disposition.....	7
Kompletterande pedagogisk utbildning.....	7
Alternativ KPU.....	8
Marknadsföring av utbildningen	8
Behörighet.....	8
Uppläggnig av utbildningen	8
Universitetsskolor	9
Mål	9
Examen.....	9
Koppling till generell examen	9
Resultat.....	9
Projekt Brobyggaren.....	10
Styrning och finansiering av projektet	10
Skolutveckling.....	10
Tidigare utvärdering.....	10
Samlade intryck.....	11
Ämnesdidaktisk KPU	13
Marknadsföring	13
Behörighet.....	13
Uppläggnig av utbildningen	13
Mål för utbildningen	13
Examen.....	14
Resultat.....	14
Samlade intryck.....	14
Verksamhetsintegrerat ämneslärarprogram	15
Kvalitetssäkring av programmet	15
Teach for Swedens del av programmet	15
Rekrytering och urval.....	15
Sommarinstitut	15
Coachning	16
Samverkan med partnerskapsföretag.....	16
Anställning vid en skola	16
Kompletterande pedagogisk utbildning.....	16
Behörighet.....	16
Mål	17
Utbildningens uppläggnig	17
Resultat.....	17
Tidigare utvärderingar	17
Samlade intryck.....	18
Behörighet att antas till KPU	20
Diskussion	21
Behovet av lärare och KPU:s roll.....	21
Att bli lärare	21
Verksamhetsförlagd utbildning vid bara en skola	22
Andra ämnen än naturvetenskap behövs också.....	22
Ekonomiska förutsättningar för att omskola sig till lärare	23

Genomströmning på lärarutbildning	24
Att få fler att bli lärare	24
Utvärdering av KPU	25

Sammanfattning

Universitetskanslersämbetet har haft i uppdrag att utvärdera tre kompletterande pedagogiska utbildningar (KPU): Alternativ KPU vid Göteborgs universitet, Ämnesdidaktisk KPU vid Högskolan i Halmstad och Verksamhetsintegrerat ämneslärarprogram (VÄP), som ges av Karlstads universitet och Högskolan i Halmstad. Dessa utbildningar, liksom det program som stiftelsen Teach for Sweden bedriver och som VÄP är en del av, har fått extra medel av regeringen.

Utvärderingen har genomförts genom intervjuer med ansvariga, lärare och studenter. Dessutom har företrädare för skolor som anställer studenter och en företrädare för ett mentorsprogram intervjuats.

Kompletterande pedagogiska utbildningar är kortare än ordinarie ämneslärarutbildning vilket gör att det kan finnas anledning att göra dem till föremål för riktade satsningar. UKÄ vill dock peka på att det är viktigt att inte göra för ensidiga satsningar mot naturvetenskap och teknik då det finns för få lärare även i andra ämnen.

Det är tydligt att studenternas försörjning under studietiden är ett nyckelproblem. Om yrkesverksamma ska lockas att omskola sig till lärare kommer antagligen generella stöd att behövas. Sådana stöd, eller stöd till de skolor som tar emot studenter för VFU eller anställning, kan vara alternativ till att ge extra medel till lärosäten.

I rapporten beskrivs och diskuteras utbildningarna och de resultat som hittills uppnåtts, i form av examensfrekvens (i förekommande fall) eller kvarvaro på utbildningen. Utbildningarna har pågått under kort tid vilket gör det svårt att dra några generella slutsatser om dem jämfört med KPU som bedrivs inom befintlig medelstillsättning. UKÄ anser att det är angeläget att resultaten av samtliga KPU utvärderas, för att se vilka satsningar som är effektiva när det gäller att säkra försörjningen av lärare.

Inledning

Universitetskanslersämbetet fick den 7 juli 2016, genom ett tillägg till regleringsbrevet, i uppdrag av regeringen att utvärdera försöksverksamhet med kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) som leder till ämneslärarexamen. De utbildningar som nämndes i uppdraget var utbildningar vid Göteborgs universitet och Högskolan i Halmstad, liksom en utbildning som ges i samarbete mellan Karlstads universitet, Högskolan i Halmstad och stiftelsen Teach for Sweden. Utvärderingen skulle avse genomförande och resultat.

De utvärderade utbildningarna

- Göteborgs universitet och Göteborgs stad ansökte i juni 2013 gemensamt till regeringen om att få medel för att utveckla projektet Brobyggaren. Syftet med projektet, som skulle pågå i fyra år, var att införa en ny utbildningsväg fram till ämneslärarexamen och masterexamen för studenter som redan hade en examen på grundnivå i matematik eller naturvetenskap. Projektet syftade också till skolutveckling och bättre samarbete mellan universitetet och skolorna. Projektet skulle utgöra grunden för en hållbar utbildning som skulle permanentas från och med hösten 2017. Regeringen anslog 4 miljoner SEK per år under åren 2014, 2015 och 2016, samt har anslagit 4,1 miljoner SEK 2017 till projektet.

- Högskolan i Halmstad lämnade i februari 2014 en intresseanmälan till regeringen som beskrev planer på att utveckla en campusförlagd ämnesdidaktisk KPU med särskilt fokus på naturvetenskap och teknik. Särskilda rekryteringsinsatser skulle göras och högre ersättning skulle utgå till de skolor som tog emot studenter för verksamhetsförlagd utbildning eftersom studenterna skulle få en form av anställning vid skolorna. Högskolan ansökte om att få 20 platser och extra utvecklingsmedel. Medlen skulle täcka kursutveckling, marknadsföring/rekrytering m.m. Regeringen anslog 500 000 SEK per år för åren 2014, 2015 och 2016, samt har anslagit ca 500 000 SEK för 2017.

- Regeringen framförde i budgetpropositionen för 2013 att den ”överbäddade insatser för att studenter med en tidigare examen som har genomfört utbildningen med goda studieresultat ska kunna ges möjlighet att läsa en kompletterande pedagogisk utbildning samtidigt som de arbetar i en skola med låg målpuffyllelse”. Insatser för att attrahera personer med tidigare examen inom matematik, naturorienterade ämnen och teknik pekades ut som särskilt angelägna, och sådan verksamhet bedrivs av stiftelsen Teach for Sweden. Regeringen anslog 1,5 miljoner SEK 2013 och 4,5 miljoner SEK 2014 samt 7 miljoner SEK per år 2015 och 2016 till Teach for Sweden. För 2017 har regeringen anslagit 10 miljoner SEK. Den kompletterande pedagogiska utbildningen skulle ges av ett eller flera lärosäten och Karlstads universitet och Högskolan i Halmstad anmälde intresse. Regeringen anslog 2014 cirka 470 000 respektive 370 000 SEK till dessa lärosäten för samarbetet med Teach for Sweden. År 2015 anslog regeringen 3,2 respektive 1,2 miljoner SEK till Karlstads universitet och Högskolan i Halmstad. De två lärosätena har också fått rätt till ersättning med 90 630 SEK (2015), 94 373 SEK (2016) respektive 95 788 SEK (2017) per helårsstudent. För 2017 har regeringen angett ett maximalt antal helårsstudenter, medan regeringen tidigare år har tagit ställning till antalet när lärosätena lämnat ett underlag. De utbildningar som ersatts med medel från denna anslagspost har inte gett lärosätena rätt till någon ersättning inom ordinarie takbelopp.

I rapporten används genomgående följande beteckningar på de tre utbildningarna, trots att de inte konsekvent används av inblandade aktörer: *Alternativ KPU*

(Göteborgs universitet), *Ämnesdidaktisk KPU* (Högskolan i Halmstad) och *Verksamhetsintegrerat ämneslärarprogram* (Karlstads universitet, Högskolan i Halmstad och stiftelsen Teach for Sweden).

Genomförande

UKÄ har genomfört utvärderingen genom att ta del av dokument och intervjua berörda personer:

- Vid Göteborgs universitet intervjuades ordföranden för styrgruppen för projekt Brobyggaren och en tidigare ledamot, liksom två personer från projektledningen och den person som är samordnare för projektet. Från Göteborgs stad intervjuades en verksamhetschef, en rektor och en lärare. Dessutom intervjuades en universitetslärare, två studenter och en kommunikatör.

- Vid Högskolan i Halmstad intervjuades avdelningschefen, studierektorn för Ämnesdidaktisk KPU och studierektorn för Verksamhetsintegrerat ämneslärarprogram (VÄP). Fem lärare intervjuades som är engagerade i antingen den ena eller den andra utbildningen, eller i båda. Dessutom intervjuades två studenter.

- Vid Karlstads universitet intervjuades dekanen och prodekanen för lärarutbildningen, liksom chefen för lärarutbildningsnämndens kansli och programledaren för VÄP. Från universitet intervjuades dessutom fyra lärare. Sex studenter, som gick den tredje terminen på VÄP, intervjuades också.

- På Teach for Sweden intervjuades verksamhetschefen, vice verksamhetschefen och programchefen. Den senare intervjuades också tillsammans med en av coacherna vid ett annat tillfälle. För att belysa Teach for Swedens mentorprogram intervjuades den person som håller i Nordeas engagemang i Teach for Sweden. Dessutom intervjuades rektorerna vid två skolor, och en lärare vid en av skolorna, som tagit emot blivande lärare inom programmet. Fler skolor kontaktades men det gick inte att ordna någon intervju.

Rapportens disposition

De tre utbildningar som utvärderats presenteras i varsitt kapitel. I ett sista, gemensamt kapitel diskuteras utbildningarna utifrån ett lärarförslingsperspektiv.

Kompletterande pedagogisk utbildning

Kompletterande pedagogisk utbildning regleras av en särskild förordning, *förordningen (2011:686) om kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen*. Utbildningen syftar till att göra studenterna behöriga som lärare, och ska avse utbildningsvetenskaplig kärna och verksamhetsförlagd utbildning, tillsammans 90 högskolepoäng. För antagningen gäller särskilda behörighetsregler.

Kompletterande pedagogiska utbildningar ges vid cirka två tredjedelar av de lärosäten som har tillstånd att utfärda någon form av lärarexamen. Det krävs inget särskilt tillstånd utöver examenstillståndet och lärosätet ersätts normalt inom utbildningsanslaget.

Alternativ KPU

Alternativ KPU, en kompletterande pedagogisk utbildning vid Göteborgs universitet, startade vårterminen 2015 och studenter har antagits våren 2015 och 2016. En tredje grupp studenter togs in i januari 2017.

Alternativ KPU utmärks av

- förhöjd studietakt (125 %)
- VFU och högskoleförlagd utbildning ligger mer parallellt än vad som är vanligt
- det finns speciella universitetsskolor där studenterna gör sin VFU.

Vid universitetet ges också en ordinarie KPU som inte är föremål för denna utvärdering.

Marknadsföring av utbildningen

Alternativ KPU har marknadsförts på många olika sätt: genom pressinbjudningar, artiklar eller notiser i tidskrifter som "Vårt Göteborg", "Spionen", "Science Fac Mag" och Lärarförbundets tidning Origo samt på universitetets webbplats, annonser i Naturvetarförbundets tidning Naturvetaren, artiklar i universitetets olika nyhetsbrev, e-postutskick till alla studenter vid Naturvetenskapliga fakulteten vid ett par tillfällen och postutskick till fakultetens alumner från de senaste tio åren, e-postutskick till studievägledare, intervjuer i radio, två särskilda rekryteringsfilmer och genom att använda olika sociala medier. Marknadsföringen har särskilt riktat sig mot ämnesstudenter och yrkesväxlare.

Behörighet

Utöver grundläggande behörighet gäller särskilda behörighetskrav. För inriktning mot grundskolans årskurs 7–9, Ma/NO, ett ämne, gäller att den sökande ska ha kandidatexamen eller motsvarande, med 90 högskolepoäng i något av undervisningsämnena biologi, fysik, kemi, matematik eller teknik, varav ett självständigt arbete om minst 15 högskolepoäng. Om inriktningen i stället avser två ämnen gäller samma krav, och dessutom att det krävs 45 högskolepoäng i ytterligare ett av undervisningsämnena. För inriktning mot gymnasieskolan, Ma/NO, ett ämne, gäller att den sökande ska ha kandidatexamen eller motsvarande, med 120 högskolepoäng i något av undervisningsämnena biologi, fysik, kemi, matematik eller teknik, varav ett självständigt arbete om minst 15 högskolepoäng.

Uppläggnings av utbildningen

Utbildningens 90 högskolepoäng är förlagda till en vårtermin (37,5 högskolepoäng), del av en sommar (15 högskolepoäng) och en hösttermin (37,5 högskolepoäng). Det ingår inget självständigt arbete. Det är ingen skillnad mellan den KPU som blir lärare för årskurs 7–9 och blivande gymnasielärare läser.

Under de två år som utbildningen getts har den haft nedanstående innehåll:

Vårtermin

- Didaktik och språkutvecklande arbetssätt (7,5 hp)
- Lärarprofessionens grunder för ämneslärare (7,5 hp)
- Bedömning och betygsättning för ämneslärare (5 hp)
- Interkulturell pedagogisk kompetens för ämneslärare (5,5 hp)
- Verksamhetsförlagd utbildning 1 för ämneslärare (3 hp)
- Verksamhetsförlagd utbildning 1 för ämneslärare (4,5 hp)
- Verksamhetsförlagd utbildning 1 för ämneslärare (3 hp)
- Verksamhetsförlagd utbildning 1 för ämneslärare (1,5 hp)

Sommar

- IKT-didaktik för ämneslärare (7,5 hp)
- Leda individ och grupp för ämneslärare (7,5 hp)

Hösttermin

- Matematikens och naturvetenskapens didaktik och specialpedagogik för ämneslärare (10,5 hp)
- Utvärdering och systematiskt kvalitetsarbete för ämneslärare (9 hp)
- Verksamhetsförlagd utbildning för ämneslärare (18 hp)

Under vårarna har den verksamhetsförlagda utbildningen varit utspridd under en stor del av terminen, parallellt med en eller två universitetsförlagda kurser. Höstarnas verksamhetsförlagda utbildning har löpt under nästan hela terminen som en lång kurs.

Som ett resultat av bland annat en extern utvärdering har universitetet gjort om utbildningsplanen inför vårterminen 2017. Kurser har ändrats och/eller flyttats om, universitetsförlagda kurser läggs i större utsträckning parallellt för att göra dem mer integrerade och alla kurser ska ligga på avancerad nivå.

Sommarens andra kurs, Leda individ och grupp för ämneslärare, har avslutats med en veckas internat där studenterna tränar ledarskap.

Universitetsskolor

Hösten 2014 informerades skolorna i Göteborg om att de kunde ansöka om att bli universitetsskolor. Skolornas rektorer och lärare intervjuades innan de knöts till projektet. Sju skolor ansökte och alla accepterades. Hösten 2015 ökade antalet till tolv skolor.

Mål

För examina gäller de nationella målen enligt högskoleförordningen. Det finns inga särskilda lokala mål.

Examen

Kompletterande pedagogisk utbildning med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9 leder till ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9. Examen omfattar 180 (ett undervisningsämne) eller 225 (två undervisningsämnen) högskolepoäng och avläggs på grundnivå.

Kompletterande pedagogisk utbildning med inriktning mot arbete i gymnasieskolan leder till ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan. Examen omfattar 210 högskolepoäng och avläggs på grundnivå.

Koppling till generell examen

Studenterna uppfyller redan kraven för en examen på grundnivå när de börjar Alternativ KPU, och den är tänkt att kunna byggas på till en masterexamen i till exempel fysik och lärande. Än så länge är det inte genomfört men avsikten är att KPU i så fall ska utgöra en del av ett masterprogram. På universitetet finns också forskarskolor för lärare som kan vara en lämplig fortsättning för studenterna.

Resultat

På Alternativ KPU har det antagits studenter vårterminerna 2015, 2016 och 2017. Det innebär att de först antagna kunde bli examinerade tidigast i januari 2016.

Vårterminen 2015 började 27 studenter Alternativ KPU. Av dem hade 7 studenter inriktning mot grundskolans årskurs 7–9 med ett ämne (grupp 1) och 6 studenter med två ämnen (grupp 2). Fjorton studenter hade inriktning mot arbete i gymnasieskolan

(grupp 3). I november 2016 hade totalt 17 studenter (63 procent) tagit ut en ämneslärarexamen. De fördelade sig på 4 studenter i den första gruppen, 3 studenter i den andra gruppen och 10 studenter i den tredje gruppen.

Vid Göteborgs universitet finns också en ordinarie KPU. Som jämförelse kan nämnas att 63 studenter började denna utbildning våren 2015 och av dem hade 71 procent tagit ut en examen i november 2016, jämfört med 63 procent av studenterna på Alternativ KPU. Både på den alternativa och på den ordinarie KPU var examensfrekvensen högst för de studenter som hade inriktning mot gymnasieskolan, 71 procent i Alternativ KPU och 87 procent i ordinarie KPU.

Den grupp studenter som började Alternativ KPU våren 2016 hade inte avslutat utbildningen vid UKÅ:s uppföljning i november 2016. Däremot fanns uppgifter om antalet registrerade studenter. På den första delkursen var 41 studenter registrerade, men bara 31 studenter (76 procent) den sista terminen. Motsvarande uppgifter för ordinarie KPU var 73 studenter registrerade i början och 66 i slutet av utbildningen (90 procent).

Även i den grupp som började våren 2015 var en mindre andel av studenterna registrerade sista terminen för Alternativ KPU än i ordinarie KPU. Det kan tolkas som att även om studenterna på Alternativ KPU inte följer utbildningens tänkta hastighet (de är i mindre utsträckning registrerade på alla kurser) så tar de examen i ungefär samma utsträckning som studenterna på ordinarie KPU.

Projekt Brobyggaren

Alternativ KPU ingår i projektet Brobyggaren. Brobyggaren är ett gemensamt projekt mellan Göteborgs universitet och Göteborgs stad med flera syften, dels att försöka göra utbildningen till lärare i matematik och naturvetenskap mer attraktiv, dels att göra Göteborgs universitet mer delaktigt i skolutvecklingen i Göteborgs stad. Av namnet, Brobyggaren, framgår att lärarutbildningen ska vara båda parter ansvar. Samarbetet började med diskussioner vid årsskiftet 2012/13 och fick en fastare form i slutet av år 2013. Stanford University och Oslo universitet har deltagit i en rådgivande kapacitet, och i förberedelserna ingick att besöka Stanford University.

Styrning och finansiering av projektet

Projektet har letts av en styrgrupp där företrädare för dåvarande Lärarutbildningsnämnden, Naturvetenskapliga fakulteten och Utbildningsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet ingått, liksom företrädare för Göteborgs stad genom Center för skolutveckling. Ansvaret för projektet har legat på Samordningsnämnden för lärarutbildning. Regeringen har finansierat projektet till och med 2017 genom att ge extra resurser till Alternativ KPU, och universitetet har beslutat att utreda förutsättningarna för ett permanentande från 2018. I utredningen ingår att bestämma organisatorisk hemvist för projektet.

Skolutveckling

De skolor där de blivande lärarna gör sin VFU är tänkta att delta aktivt i projektet, både skolans ledning och lärare. Som en del av skolutvecklingen har projektansvariga bjudit in till möten där olika skolrelaterade frågor diskuteras.

Tidigare utvärdering

Universitetet har låtit en utomstående grupp utvärdera Projekt Brobyggaren. I gruppen ingick två personer från Stockholms universitet, en från Oslo universitet och en från Stanford University. Alla fyra har erfarenhet av lärarutbildning. Utvärderingen har resulterat i en rapport (*Evaluation of the Brobyggaren Project*).

Utvärderarna skriver att projektet är ambitiöst och nytänkande, och har potential att utveckla samarbetet mellan de olika parter som ingår. Gruppen föreslår att innehållet i utbildningens olika delar ses över så att sambandet mellan dem blir tydligare, och att ordningen mellan kurserna ändras så att utbildningen inleds med moment som konkret behandlar vad undervisning är, eftersom inte minst studenter som studerat naturvetenskap behöver skolas in ett annat sätt att tänka. Att utbildningen ställer höga krav bör kommuniceras tydligare och studenterna bör följas upp, för att förstå vad som kan förbättras. Gruppen lämnar också organisatoriska förslag: att projektet får en tydligare hemvist på universitetet, att det övergripande ansvaret för projektet definieras och läggs på en person samt att universitetsskolorna blir företrädare i projektets styrgrupp så att planering kan göras gemensamt och relationen mellan universitetet och universitetsskolorna utvecklas. Dessutom vill gruppen se ett ökat erfarenhetsutbyte mellan universitetsskolorna, och att möjligheterna för studenterna att samarbeta med andra universitetsskolor än den egna ökar.

Vid tiden för UKÄ:s utvärdering hade universitetet börjat ta fasta på de förslag som gruppen lämnat. Göteborgs universitet förtjänar beröm för att de på ett så ambitiöst sätt låtit utvärdera projektet.

Samlade intryck

Som beskrivits ovan i kapitlet Inledning intervjuades olika personer som var relevanta för den utvärderade utbildningen. Av dessa intervjuer har UKÄ fått följande samlade intryck.

Företrädare för Göteborgs stad ser projektet som ambitiöst och vill fortsätta att stödja det. De försöker få fler skolor att bli universitetsskolor, men det är svårt, särskilt att få med gymnasieskolor. Det kan bero på tidsbrist eller på hur skolorna är organiserade. Att stadsdelsnämnder låter ersättningen för VFU gå direkt till skolan nämns också som något som kan vara viktigt. Samtidigt innebär handledningen av studenterna stimulans för lärare på universitetsskolorna och deltagande i projektet ger skolan en möjlighet att rekrytera blivande lärare.

Det är viktigt att universitetsskolorna har en identitet som lärarutbildare, dvs. att de ser sig själva som en del av lärarutbildningen. Då blir det också lättare att lyckas med projektets ambition att bidra till skolutveckling. När Alternativ KPU nu ska permanentas är en tätare samverkan mellan universitetet och universitetsskolorna den stora fråga som återstår.

Att varva högskoleförlagd och verksamhetsförlagd utbildning på det sätt som görs i Alternativ KPU ger tydliga vinster men ställer stora krav på de inblandade. Det kan till exempel göra schemalagningen på universitetsskolorna mer komplicerad. Just schemalagningen beskrivs som ett problem som universitetet inte alltid har förståelse för.

Att läsa 90 högskolepoäng på ett kalenderår är krävande, vilket också de intervjuade studenterna intygar, och det är viktigt att det klargörs för studenterna. Några har hoppat av utbildningen för att det blev för svårt, eller för att göra något annat. Studentgruppen beskrivs annars som mer motiverad till både studierna och till att arbeta som lärare än studenterna på den vanliga ämneslärarutbildningen. De är äldre och har mer erfarenhet, vilket gör att de ställer andra frågor i undervisningen. De intervjuade studenterna berättar att erfarenheten kan ge en säkerhet men också göra att de kan bli betraktade som vikarier snarare än studenter när de är på sin universitetsskola.

Ett stort antal marknadsföringsinsatser har gjorts, där sociala medier nämns som särskilt viktiga. Ingen formell utvärdering har gjorts av effekterna men de ansvariga informatörerna anser att information om projektet har fått ett stort genomslag. Söktrycket har också bedömts som högt.

Ämnesdidaktisk KPU

Högskolan i Halmstad erbjuder en kompletterande pedagogisk utbildning som vänder sig till dem som redan har ämnesstudier inom naturvetenskap, matematik eller teknik och vill arbeta som lärare. Utbildningen ges med två inriktningar: mot arbete i grundskolans årskurs 7–9 respektive mot arbete i gymnasieskolan. Den kompletterande pedagogiska utbildningen är identisk för de två inriktningarna, men det finns skillnader i behörighetskrav och examen. Utbildningen är tre terminer lång och de första studenterna togs in till höstterminen 2015.

Marknadsföring

Marknadsföringen av Ämnesdidaktisk KPU har varit mer omfattande än av annan utbildning. Insatserna har koncentrerats till Halland och Skåne. Särskilt informationsmaterial har delats ut bland annat på arbetsförmedlingar, SFI, flyktförläggningar och gymnasieskolor. Sociala medier, radio och lokalpress har tagit upp utbildningen. Dessutom har studenter på högskolan informerats om möjligheten att söka till KPU. Den framtida marknadsföringen av utbildningen utreds för närvarande av högskolan.

Behörighet

Utöver den grundläggande och särskilda behörighet som gäller för att antas till utbildning till ämneslärare i åk 7–9 ska studenten ha minst 90 högskolepoäng i ett ämne inom naturvetenskap, matematik och/eller teknik, alternativt 90 + 45 högskolepoäng inom två ämnen, alternativt 90 + 45 +45 inom tre ämnen. För att bli ämneslärare i gymnasieskolan ska studenten ha minst 120 högskolepoäng i ett ämne, alternativt 120 + 90 högskolepoäng i två ämnen.

Uppläggning av utbildningen

Utbildningen består av dessa moment och kurser:

Lärarkyrkets yttre och inre villkor – termin 1

- Skolan i samhället – samhället i skolan (15 hp, inkl 4,5 hp VFU)
- Att vara deltagare i lärarpraktiken (15 hp inkl 4,5 hp VFU)

Att leda, dokumentera och analysera lärande – termin 2

- Att leda lärande (15 hp inkl 6 hp VFU)
- Att utveckla bedömningskompetens (15 hp inkl 7,5 hp VFU)

En skola på vetenskaplig grund – termin 3

- Självständigt arbete (15 hp)
- Att utveckla och forskningsanknyta praktiken (15 hp inkl 7,5 hp VFU)

Mål för utbildningen

Utbildningsplanerna för Ämnesdidaktisk KPU innehåller de mål som studenterna ska ha uppnått för att få examen. Enligt utbildningsplanerna är de identiska för ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i årskurs 7–9 och för arbete i gymnasieskolan. I de nationella målen för ämneslärarexamen som de framgår av examensbeskrivningen i bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100) har de två inriktningarna dock inte samma första mål. UKÄ förutsätter att det är ett oavsiktligt fel i utbildningsplanerna som lätt kan rättas till.

Utöver de nationella målen finns ett lokalt mål för den kompletterande pedagogiska utbildningen: (Efter avslutad utbildning ska studenten kunna) visa förmåga att kritiskt och självständigt redogöra för innebörden av ett entreprenöriellt förhållningssätt och kreativt tillämpa perspektivet på ett, för aktuell skolverksamhet, relevant sätt.

Examen

Utbildningen leder antingen till en ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i årskurs 7–9, på grundnivå eller avancerad nivå, eller med inriktning mot arbete i gymnasieskolan, på avancerad nivå.

Resultat

Den första gruppen studenter antogs till höstterminen 2015, vilket innebär att studenterna kan vara examinerade tidigast i januari 2017. Hösten 2015 började 21 studenter, och i början av termin 3 var 15 studenter registrerade (71 procent). Hösten 2016 togs 10 studenter in.

Samlade intryck

Som beskrivits ovan i kapitlet Inledning intervjuades olika personer som var relevanta för den utvärderade utbildningen. Av dessa intervjuer har UKÄ fått följande samlade intryck.

Ämnesdidaktisk KPU beskrivs som en framtida grundplåt för lärarutbildningen, inte minst viktig för rekrytering av blivande lärare i naturvetenskapliga ämnen, där den vanliga ämneslärarutbildningen haft svårt att få studenter.

Många av studenterna på Ämnesdidaktisk KPU pendlar för att komma till Halmstad, vilket högskolan ser som belägg för att utbildningen lockar. En del har arbetat länge och är betydligt äldre än de vanliga ämneslärarstudenterna. En ganska stor del är ingenjörer som säger att de vill arbeta mer med människor än de gjort som ingenjörer.

KPU-studenterna gör sin VFU vid delvis samma skolor som ämneslärarstudenterna men KPU-studenterna finns på skolor inom ett större geografiskt område, vilket underlättar för dem som pendlar.

De studenter som intervjuats uppger att de flesta som följer utbildningen också tänker arbeta som lärare. Flera studenter uppger ha erfarenhet av att vikariera som lärare och därmed ha förståelse för vad yrket innebär.

Högskolans relativt lilla storlek beskrivs som en fördel när det gäller att följa upp och behålla studenterna, och enligt uppgift förs samtal med de studenter som har slutat utbildningen. En missbedömning av hur mycket tid som krävs kan vara en orsak till avhopp, eller språksvårigheter. Högskolan har en ambition att rekrytera från olika kulturer men språket kan vara ett problem.

För att rekrytera studenter beskrivs högskolans webbplats och annan information över nätet, liksom muntlig information, som det som får bäst spridning. Högskolans helt nya digitala lärcenter nämns också av de ansvariga som ett sätt att kunna locka in minst manliga studenter.

Den kompletterande pedagogiska utbildningen vid Högskolan i Halmstad har här utvärderats som en försöksverksamhet med en mer ämnesdidaktisk utbildning, där de fem kurserna inom UVK integreras med ämnesdidaktiska moment och verksamhetsförlagd utbildning. UKÄ konstaterar dock att den ämnesdidaktiska profilen är otydlig. Det framgår att den faktiska ämnesdidaktiska kompetensen är god, och studenterna kan redogöra för hur ämnesdidaktik utgör ett återkommande inslag i utbildningen. I utbildningsplanen syns profilen däremot inte alls. Ämnesdidaktisk progression är inte beskriven och det enda lokala mål som lagts till de nationella målen gäller ett entreprenöriellt förhållningssätt. UKÄ framförde vid samtalet med de ansvariga att inriktningen mot ämnesdidaktik inte framgår tillräckligt och mötte förståelse för kritiken.

Verksamhetsintegrerat ämneslärarprogram

Stiftelsen Teach for Sweden har sedan 2013 ett två år långt program som vänder sig till dem som har utbildning i framför allt matematik eller naturvetenskap, men även moderna språk, med det uttryckliga målet att utbilda lärare som ska arbeta för att skapa en likvärdig skola för alla. En kompletterande pedagogisk utbildning, KPU, är en del av programmet och ges i ett samarbete mellan Karlstads universitet och Högskolan i Halmstad.

Programmet, som i fortsättningen kallas TFS-programmet (Teach for Sweden-programmet) består av tre delar:

1. en del som Teach for Sweden ansvarar för och som består av rekrytering och urval, ett sommarinstitut, coaching och samverkan med partnerskapsföretag
2. anställning vid en skola
3. en kompletterande pedagogisk utbildning (Verksamhetsintegrerat ämneslärarprogram) som de två lärosätena ansvarar för.

Kvalitetssäkring av programmet

Det finns en Advisory board där det bland annat ingår företrädare för Karlstads universitet och Högskolan i Halmstad samt en skolchef.

Teach for Swedens del av programmet

Teach for Sweden är en stiftelse och medlem i det internationella nätverket Teach For All. Medlemskap föregås av en prövning, men enligt Teach for Sweden innebär medlemskapet inga restriktioner för deras verksamhet.

Rekrytering och urval

Teach for Sweden rekryterar aktivt studenter på olika sätt, bland annat genom digitala kampanjer. Inför programstart på hösten är ansökningsperioden november föregående år till februari. De som Teach for Sweden anser vara meriterade sökande bjuds in till en urvalsdag där de genomgår fyra urvalsmoment för att bedöma personliga egenskaper: intervju, gruppövningar, testlektioner och reflektionsövningar. Bedömningen av vilka som ska väljas ut görs med hjälp av personalvetare, pedagoger och datavetare, och med erfarenhet från Teach for All.

De olika momenten poängsätts. De sökande får också motivera sitt val av programmet och skatta graden av motivation. De som på urvalsdagen presterar tillräckligt väl på alla de kompetenser som mäts erbjuds en plats på programmet, under förutsättning att de också uppfyller behörighetskrav för att antas till Verksamhetsintegrerat ämneslärarprogram, dvs. den kompletterande pedagogiska utbildningen.

Sommarinstitut

För att förbereda dem som antagits till det tvååriga programmet inleds programmet med ett tre veckor långt internat på sommaren. Internatet har föregåtts av en veckas distansstudier.

Under internatet går lagar och styrdokument igenom, kandidaterna lär sig praktisk lärarkunskap (ledarskap i klassrummet, gruppdynamik och konflikthantering,

planering, resultatuppföljning m.m.) och gruppen svetsas samman. Internatet följs upp med en återträff under programmets andra sommar.

Coachning

Teach for Sweden har för närvarande fem coacher anställda som ansvarar för knappt 20 kandidater var. Alla är lärare, varav två genom Teach for Sweden. Om möjligt träffar coachen kandidaten före en lektion och ger tips och sitter sedan med på lektionen. Efter lektionen ger coachen återkoppling och tar upp vad som behöver förbättras till nästa gång. Det första året får kandidaten cirka fyra besök per termin, det andra året cirka två. Omfattningen på kontakterna påverkas av kandidatens behov.

Samverkan med partnerskapsföretag

Teach for Sweden har ett samarbete med flera företag, som Nordea och Nasdaq, och flera näringslivsorganisationer. Samarbetet tar sig olika former, till exempel ekonomiskt stöd, samarbete om att ordna seminarier eller att bidra med mentorer. Nordea bidrar med lika många mentorer som övriga företag tillsammans.

Mentorerna är normalt oavlönade. Varje mentor har i allmänhet en student, och de träffas 4-6 gånger per år, till exempel på den skola där studenten arbetar.

Anställning vid en skola

Studenterna är anställda vid en skola under det två år långa programmet. Anställningen har möjliggjorts genom en ändring i 2 kap., 22b § i skollagen (2010:800) som innebär att den som har tillräckliga ämneskunskaper i ett eller flera ämnen där det råder brist på lärare och genomför en kompletterande pedagogisk utbildning kan arbeta som lärare i två år. Anställningen är på heltid men 20 procent ska vara arbetsfria och ägnas åt kompletterande pedagogisk utbildning.

Teach for Sweden väljer ut lämpliga skolor på grundval av Skolverkets statistik över skolors socioekonomiska förutsättningar och efter samtal med berörda kommuner. Drygt 70 skolor har hittills deltagit i programmet, både kommunala och enskilda. Skolorna har varit belägna i någon av Stockholms-, Göteborgs- eller Malmöregionerna. I Stockholmsregionen har ett fyrtiotal skolor deltagit, och resterande skolor fördelar sig ungefär lika mellan Malmö- och Göteborgsregionerna. Det finns också en skola i Luleå. Cirka en tredjedel av skolorna har deltagit mer än en gång.

Kompletterande pedagogisk utbildning

Den kompletterande pedagogiska utbildning som ingår i TFS-programmet kallas Verksamhetsintegrerat ämneslärarprogram, VÄP. Den ges i dag bara med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9 i matematik, naturvetenskap, teknik och moderna språk. Från och med hösten 2017 kommer också studenter som tidigare läst svenska eller engelska att kunna gå utbildningen. Utbildningen omfattar 90 högskolepoäng, varav 60 högskolepoäng utbildningsvetenskaplig kärna och 30 högskolepoäng verksamhetsförlagd utbildning.

Vid Karlstads universitet ges också en ordinarie KPU som däremot inte är föremål för denna utvärdering.

Behörighet

Behörig att antas till den Verksamhetsintegrerat ämneslärarprogram är den som har grundläggande behörighet och särskild behörighet i form av SvB/Sv2B och EnA, alternativt Svenska 3/Svenska som andraspråk 3 och Engelska 6, samt akademiska studier med språklig inriktning (franska, spanska eller tyska), matematik,

naturvetenskaplig eller teknisk inriktning som motsvarar minst ett undervisningsämne om 90 hp, alternativt två undervisningsämnen (90 + 45 hp) eller tre undervisningsämnen (90 + 45 + 45 hp), inklusive minst ett självständigt arbete omfattande minst 15 hp.

Mål

Målen för utbildningen sammanfaller med målen för ämneslärarexamen i högskoleförordningen. Det finns också ett lokalt mål: För ämneslärarexamen ska studenten visa förmåga att kritiskt och självständigt redogöra för innebörden av ett entreprenöriellt förhållningssätt och kreativt tillämpa perspektivet på ett, för aktuell skolverksamhet, relevant sätt.

Utbildningens uppläggnig

Utbildningen sträcker sig över fyra terminer med 22,5 högskolepoäng varje termin. Termin 1 och 3 ges av Karlstads universitet medan termin 2 och 4 ges av Högskolan i Halmstad. Kurserna är (i den ordning de anges i utbildningsplanen):

- Den lärande eleven, 15 hp (termin 1),
- Den professionella läraren, 15 hp (termin 2),
- Leda lärande, 15 hp (termin 3),
- Bedömning och betygsättning, 7,5 hp, respektive Vetenskapsteori, metod och utvecklingsarbete, 7,5 hp (termin 4).

De två första kurserna ges på grundnivå och resten av kurserna på avancerad nivå. Varje termin innehåller dessutom 7,5 hp VFU.

Resultat

Programmet börjar på hösten och slutar till sommaren två år senare. En första studentgrupp var planerad till hösten 2013 men startade först till våren 2014 och fick 1,5 år på sig att läsa in utbildningen i stället för två år. Det innebär att den första gruppen studenter avslutade sin utbildning till sommaren 2015. Studenter har sedan börjat utbildningen höstarna 2014, 2015 och 2016.

Studenternas resultat har följts upp i november 2016. Av den första gruppen, som omfattade 11 studenter, hade 8 (73 procent) tagit ut en examen. År 2014 började 23 studenter, och vid uppföljningen i november 2016 hade samtliga gjort klart alla poäng (två av dem hade börjat föregående år men gjort studieuppehåll), och 13 (56 procent) hade tagit ut en examen. Hösten 2015 började 34 studenter och hösten 2016 41 studenter (preliminär uppgift) men för dessa studenter fanns inga uppgifter om genomströmning vid uppföljningen i november 2016.

Dessa uppgifter kan jämföras med den ordinarie KPU som ges vid Karlstads universitet. Den senaste grupp som det går att följa upp examensfrekvensen för är de studenter som från och med våren 2014 var registrerade för studier på helfart. Av 44 studenter hade 23 tagit ut en examen i november 2016 (52 procent).

Tidigare utvärderingar

UKÄ har tagit del av kursutvärderingar (kursanalyser) som gjorts gruppvis av de tre första studentkullarna. Av dessa framgår att studenterna är i huvudsak nöjda med utbildningen men att de velat se en större anpassning av VÄP till den speciella situation de befinner sig i, som i praktiken verksamma lärare. Introduktionen till arbetet i de skolor där studenterna anställts beskrivs som i många fall alltför brysk. Sommarinternatet beskrivs som mycket givande. Coacherna upplevs som bra, men kopplingen till skolans handledning har ibland brustit. Kvaliteten på handledningen har varierat oerhört mycket och det har inte alltid varit klart att det skulle finnas handledning. Det har dock blivit bättre från tidigare till senare VFU-perioder. Att vara

två studenter på samma skola upplevs som mycket bra. De flesta säger sig vilja stanna och arbeta inom skolan, men med en bred tolkning som inkluderar skolledarskap.

Teach for Sweden har låtit utvärdera programmet av en extern utvärderare (Emerga). Av slutsatserna i rapporten framgår att utvärderaren ser programmet som ett intressant komplement för att bemöta bristen på lärare. Studenterna sägs vara högt motiverade och se läraryrket som givande samtidigt som det inte får vara en återvändsgränd. Programmet lockar för att studenten är försörjd under studierna och för att programmet inte bara ger en lärarutbildning utan också träning i ledarskap och möjligheter till självutveckling. Studenterna anser att programmet håller hög kvalitet, och stödet från Teach for Sweden och från andra deltagare i programmet nämns som viktiga för många. Nästan alla uppger att de vill arbeta kvar i skolan.

Användningen av en Advisory Board och extern utvärdering tyder enligt UKÄ på en stark vilja att utveckla kvaliteten i programmet.

Samlade intryck

Som beskrivits ovan i kapitlet Inledning intervjuades olika personer som var relevanta för den utvärderade utbildningen. Av dessa intervjuer har UKÄ fått följande samlade intryck.

VÄP innebär ett samarbete mellan två lärosäten och en stiftelse. De arbetar under delvis olika förutsättningar, vilket påverkat samarbetet. Teach for Sweden kan arbeta mer okonventionellt, vilket är svårare för lärosätena. Lärosätena har regelverk som begränsar, och behöver se till likvärdighet mellan utbildningar.

Lärosätena beskriver samarbetet sinsemellan som gott och givande, även om det fanns en del praktiska svårigheter i början. Det fanns i början en skepsis bland många mot samarbetet med Teach for Sweden, och även om samarbetet nu i huvudsak fungerar finns det en önskan om större transparens. Teach for Swedens ledarskapsprogram skulle lärosätena vilja ha mer insyn i, inte minst för att bättre kunna samordna med VÄP.

En återkommande fråga är behörighetskraven, där uppfattningen mellan lärosätena och Teach for Sweden går isär. Denna fråga behandlas mer utförligt nedan.

Samarbetet om VÄP innebär att varannan termin läses i Halmstad och varannan i Karlstad. Det har inneburit att lärosätena fått arbeta med att få ihop en gemensam utbildning, till exempel genom att Högskolan i Halmstad frångått sin vanliga lärplattform till förmån för den plattform som Karlstads universitet använder. Studentgrupper har kritiserat att utbildningen inte är tillräckligt anpassad efter deras behov, att de har ett akut behov av ämnesdidaktik eftersom de redan arbetar som lärare och dessutom i skolor med särskilda problem, men lärosätena har gjort vissa anpassningar. Jämfört med universitetets ordinarie KPU kommer ämnesdidaktiken in redan i den första delkursen och VÄP har ett något större inslag av ämnesdidaktik. De studenter UKÄ intervjuat framför dock att mer kan göras för att förbättra kommunikationen med lärosätena, till exempel genom bättre användning av modern teknik.

De studenter som följer Teach for Sweden-programmet har kontakt med en coach under hela programmet, som beskrivits ovan. Denna del av programmet får genomgående beröm av dem UKÄ talat med. Coacherna fungerar som ett viktigt stöd och som ett komplement till den handledning som studenterna får på de skolor där de är anställda.

Studentgruppen beskrivs som mer homogen än övriga KPU, med stor förmåga, erfarenhet, engagemang och en stark självbild, på gott och ont. Under de fyra terminerna utvecklar de en större ödmjukhet inför läraryrket. Gruppen är spännande att arbeta med, vilket lärosätena framför som ett av flera skäl till att fortsätta samarbetet.

Studenterna gör sin VFU medan de är anställda, i vissa perioder när de ska ha handledning. Lärosätena har känt ett behov av att styra upp det, och har bestämt att studenterna ska ansöka om att få göra VFU i tjänsten. Lärosätena kräver också att det ska finnas en lärarutbildare på skolan och för diskussioner med skolan om hur handledningen ska gå till. Det är mer komplicerat än för den ordinarie KPU:n, eftersom skolorna är mindre geografiskt samlade och det inte självklart finns någon upparbetad kontakt mellan lärosätet och skolor som Teach for Sweden anlitat. Det har dock blivit bättre. De två skolor som intervjuats ger en ljusare bild, men eftersom de är de enda skolor som det gått att intervjua, fungerar de kanske bättre än en del andra skolor.

Studenternas höga arbetsbelastning nämns ofta. Även om det sägs ha blivit bättre, så förväntas studenterna snabbt fungera som lärare, och dessutom i skolor som valts ut för att det där finns särskilda svårigheter. Som medlem i ett arbetslag kan studenten känna sig tvingad att arbeta lika mycket som andra lärare i laget. Att det är en utmaning kommer inte som någon överraskning för studenterna, men de verkar inte vara lika väl förberedda på att själva lärarutbildningen är så pass krävande. Studenterna klarar i stor utsträckning ändå av sina studier, men mycket hög motivation och stöd från coacher och andra studenter blir väsentliga förutsättningar. Däremot pekar flera av de intervjuade på att stödet på skolorna varierar mycket och i en del fall kan vara alltför litet.

Det sommarinternat som inleder programmet är intensivt och verkar allmänt uppfattas som givande. Även om det inte kan ersätta en hel lärarutbildning ger det en bättre förberedelse för att arbeta som lärare än vad man nog skulle vänta sig av tre veckor.

I det ledarskapsprogram som ingår i TFS-programmet har varje student en mentor. Genom ett ömsesidigt utbyte mellan studenten och den person som är mentor får studenten en träning i ledarskap. Nordea, som bidrar med det i särklass största antalet mentorer, uppmuntrar anställda på chefsnivå att engagera sig som mentorer, bland annat genom att ett mentorskap ses som meriterande inom företaget. Det beskrivs också av den person som är ansvarig på Nordea som en viktig del av företagets CSR-engagemang, dvs. företagets samhällsansvar. Enligt honom är det viktigt att studenterna stannar som lärare. Mentorsprogrammet är definitivt inte ett sätt att rekrytera blivande anställda åt Nordea, enligt honom.

Om de som gått programmet stannar i läraryrket återstår att se. I denna utvärdering har det varit en fråga UKÄ ställt till alla berörda, och det svar vi fått är att förutsättningarna är goda - Teach for Sweden-programmet innehåller en gedigen lärarutbildning, vilket enligt uppgift inte alltid varit fallet för motsvarande organisationer i andra länder (Teach for All). De studenter som intervjuats uppger att de har för avsikt att arbeta som lärare efter avslutad utbildning. Det är också den bild som de intervjuade lärarna har, och den externa utvärdering som Teach for Sweden låtit göra av Emerga under våren 2015 drar samma slutsats.

Även om programmet inte kommer att kunna ge ett kvantitativt stort bidrag till lärarförsörjningen, finns det, enligt UKÄ:s uppfattning, ett värde i att det kan vara en inspiration för andra utbildningsanordnare, genom att visa på andra sätt att arbeta.

Behörighet att antas till KPU

De lärosäten som ger kompletterande pedagogisk utbildning har att pröva om tidigare studier motsvarar kraven för att antas. Enligt *förordningen (2011:686) om kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen* är den behörig att antas till utbildning med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9 som har ämneskunskaper i ett undervisningsämne om minst 90 högskolepoäng. Motsvarande regel finns för inriktning mot arbete i gymnasieskolan och omfattningen är då 120 högskolepoäng. I *förordningen (2011:326) om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare* finns bestämmelser om att ämneskunskaperna vid kompletterande ämnesstudier i huvudsak ska motsvara kraven i en ”vanlig” ämneslärarexamen. Skolverket har tolkat dessa bestämmelser i riktlinjer, daterade 2015-12-16. Riktlinjerna har utformats efter avstämning med de lärosäten som ger ämneslärarutbildning och omfattar dels sådant ämnesinnehåll som *ska* ingå, dels sådana delar som *kan* ingå. Ett exempel är att för att undervisa i biologi i årskurs 7–9 krävs kunskaper i ekologi, där hållbar utveckling är ett moment som kan ingå. Det finns inget krav på poängfördelning.

Eftersom de som antas till KPU har sina ämnesstudier från annat än en ämneslärarutbildning kan det bli mer eller mindre stora skillnader mellan deras tidigare studier och de ämneskunskaper som krävs enligt förordningarna. Bedömning av studenternas ämneskunskaper har särskilt tagits upp av Teach for Sweden som ett problem. Några av de personer som Teach for Sweden velat anta har antingen haft ämneskunskaper som visserligen varit djupa (flera har varit disputerade) men bedömts som för smala vid prövning av behörighet till KPU, eller kunskaper som varit breda, men legat vid sidan av det som krävs.

UKÄ har tagit upp frågan om behörighet vid samtal med de aktuella lärosätena. De konstaterar att de dels måste följa förordning, dels inte kan särbehandla grupper av studenter. Däremot kan de ge råd om vad som behöver kompletteras så att studenten kan komplettera sin utbildning. I Teach for Swedens urvalsprocess görs lärosätets prövning av behörighet under våren, inför programstart till hösten. Om studenten ska kunna använda sig av vårterminen för att komplettera sina studier behöver han eller hon få besked så tidigt som möjligt. Det är dock möjligt att studenten har större ämneskunskaper än vad som framgår av till exempel en examensbeteckning. Det kan lösas genom validering. UKÄ har uppfattat att det finns en viss förståelse hos de ansvariga för VÄP för att valideringsinstrumentet skulle kunna användas mer, men det kan vara svårt att ta reda på vad som ingår i gamla och/eller utländska utbildningar.

Teach for Sweden har framfört att det regelverk som styr behörighetskraven verkar tolkas olika av olika lärosäten. Hos de lärosäten som ger VÄP finns det en oro för att lärosäten kan spelas ut mot varandra om fler lärosäten börjar samarbeta med Teach for Sweden. Lärosätena anser att det är viktigt med en samsyn, och att omotiverade skillnader mellan lärosäten i vad som krävs bör undvikas.

Diskussion

Behovet av lärare och KPU:s roll

UKÄ har i flera rapporter pekat på att det kommer att bli svårt att täcka behovet av lärare. Givet en hög andel tidiga avhopp och en examensfrekvens på 65 procent skulle det årliga antalet nybörjare behöva vara ungefär 8 000 fler än i dag. Cirka 21 000 studenter behöver börja på lärarutbildningar varje år, jämfört med de cirka 13 000 som faktiskt börjar (*Fortsatt fler söker sig till lärarutbildningen – men långt ifrån det prognostiserade behovet*, UKÄ, statistisk analys, 2016/2). Detta behov kommer, av allt att döma, inte att kunna täckas av ordinarie lärarutbildning.

Som ett alternativ till den vanliga lärarutbildningen kan lärosäten också erbjuda kompletterande pedagogiska utbildningar (KPU) till studenter som redan har tillräckliga ämneskunskaper. Enligt uppgifter som UKÄ inte tidigare publicerat ökade antalet studenter som började sådana utbildningar under åren 2012 – 2015 från 282 till 955. Under samma period ökade antalet som började övriga utbildningar till ämneslärarexamen från 3171 till 3537. Det innebär att andelen KPU-nybörjare ökade från 9 till 27 procent av det totala antalet nybörjare på ämneslärarutbildning. Det är alltså inte en försumbar andel av de blivande lärarna som läser pedagogisk utbildning först efter ämnesstudier. De utbildningar som utvärderats här har bara antagit en mindre del av de senaste årens KPU-studenter. Av det totala antalet nybörjare på kompletterande pedagogiska utbildningar i landet år 2015 utgjorde nybörjarna på de utbildningar som utvärderats här 13 procent.

Att bli lärare

Skolan och lärarutbildningen får tyvärr ofta negativ uppmärksamhet i media. Lärarutbildningen beskrivs som en utbildning med få sökande och låga antagningskrav – en utbildning vem som helst kommer in på. Det kan vara svårt för studenterna att känna stolthet över sitt yrkesval under sådana förutsättningar. Det kan jämföras med erfarenheten från Teach for Sweden. De bedriver aktiv marknadsföring och får många sökande, men det är bara ett litet antal som klarar den hårda urvalsprocessen. Att få bli lärare blir då något åtråvärt och exklusivt, att jämföra med till exempel att komma in på läkarutbildningen. Det kan skapa en känsla av utvaldhet. Det är inte självklart hur något liknande ska kunna åstadkommas på lärarutbildningen totalt, men UKÄ noterar att det är intressant.

Både de lärare och de studenter på VÄP som intervjuats vittnade också om en ovanligt stark grupp-känsla bland studenterna. Som UKÄ förstått det är det något som inte minst sommarinternatet skapar. Som beskrivits ovan innebär kombinationen av arbete och studier en hård arbetsbelastning på denna studentgrupp, och det stöd som grupp-gemenskapen ger är säkert betydelsefullt. Den veckas internat som ingår i Alternativ KPU vid Göteborgs universitet syftar också till att svetsa samman studentgruppen. Om en liknande grupp-känsla kunde skapas bland andra grupper av blivande lärare skulle det antagligen stärka läraridentiteten och kanske göra att fler slutför studierna.

Flera av de personer som intervjuats inom denna utvärdering har nämnt att det varit bra när mer än en student placerats på samma skola för sin VFU. I den pågående utvärderingen av så kallade övningsskolor som UKÄ genomför har blivande lärare intervjuats om sina erfarenheter av att placeras tillsammans på en skola för att göra VFU. Flera studenter har beskrivit att de dragit stor nytta av att kunna diskutera, auskultera och till och med initiera egna seminarier på skolan. När en skola ansvarar

för flera lärarstudenter under VFU-perioden, tvingas de utveckla en kultur där VFU-studenterna blir mångas angelägenhet. Det har gett studenterna en fördjupad insikt i hur man arbetar inom andra ämnen på skolan, och studenterna kan stötta varandra genom processen att ”bli lärare” oavsett vilket ämne de ska undervisa i.

Verksamhetsförlagd utbildning vid bara en skola

UKÄ har tidigare (*Uppföljning av den verksamhetsförlagda utbildningen inom lärar- och förskollärarytbildningarna*, rapport 2015:24) diskuterat för- och nackdelar med att en blivande lärare gör all sin verksamhetsförlagda utbildning vid samma skola. I rapporten konstaterar UKÄ att uppfattningen om det lämpliga i att studenten inte gör VFU vid mer än en skola skiljer sig åt bland dem som utbildar blivande lärare. Fördelen med att vara på samma skola kan vara att studenten får en tryggare introduktion till läraryrket, men med risk för att vara sämre rustad att möta den mångfald av skolor som finns.

Förutsättningarna att komma i kontakt med flera olika slags skolor under den verksamhetsförlagda utbildningen är mindre under kompletterande pedagogisk utbildning än under ordinarie ämneslärarutbildning eftersom KPU är betydligt kortare (i allmänhet 3 terminer jämfört med 9 – 11 terminer). Vid de tre utbildningar som utvärderats här är det dock snarare en följd av aktiva val. Alternativ KPU vid Göteborgs universitet har utvecklats med en utbildning vid Stanford University som förebild, där universitet och skola är nära sammankopplade. Högskolan i Halmstad skriver i sin ansökan till regeringen att studenterna ska erbjudas ”lärlingsanställningar”, även om studenterna faktiskt gör verksamhetsförlagd utbildning i perioder i den utbildning som ges, och studenterna gör VFU:n på två skolor. Det ingår i Teach for Swedens grundidé att studenterna är anställda vid en skola under hela det två år långa programmet.

Upplägget på de tre utvärderade utbildningarna där teori och praktik är tätare än vid en mer traditionell lärarutbildning kan göra att nackdelarna med att bara vara på en skola minskar. Lärarstudenten kan delta i undervisningen i en klass under en hel termin och se hur olika moment lärs ut. Erfarenheter och problem från undervisningen kan direkt föras tillbaka till den högskoleförlagda utbildningen. En parallellläggning av högskoleförlagd och verksamhetsförlagd utbildning ställer dock höga krav på de två verksamheterna. Skolors scheman och genomgång av olika kursmoment följer en annan logik än högskolans, vilket ställer stora krav på jämkning. Det ställer också stora krav på framförhållning och insikt i den andra partens förutsättningar.

Andra ämnen än naturvetenskap behövs också

Av uppdraget att utvärdera de tre KPU som denna rapport behandlar framgår att syftet med utbildningarna är att öka rekryteringen av lärare i framför allt matematik, naturorienterade ämnen och teknik. Dessa ämnen nämns som särskilt prioriterade i olika sammanhang.

UKÄ har i rapporten *Ämnen i lärarstudenternas examina. Nuläge och modell för ämnesvis dimensionering* (2015:17) jämfört antalet förekomster av ämnen i de examina som utfärdats under en tioårsperiod med respektive ämnes storlek enligt grundskolans timplan. De metodologiska svårigheterna är för stora för att tillåta annat än försiktiga slutsatser, men de ämnen som oftast nämns som bristämnen, till exempel matematik, framstår inte som särskilt underdimensionerade. Tvärtom drar UKÄ i rapporten slutsatsen att ”bild, slöjd och språkval förefaller mest underdimensionerade på lärarutbildningen, i förhållande till behovet på grundskolan”. Dessa ämnen är förhållandevis små men även ämnet svenska/svenska som andraspråk, som är det

största ämnet i timplanen, är betydligt mer underdimensionerat än gruppen naturorienterande ämnen och teknik, enligt den modell som UKÄ använt i rapporten.

Bland de studenter som antagits till de tre utbildningar som utvärderats här dominerar tidigare ämnesstudier i biologi. Samtidigt visar den ovan nämnda UKÄ-rapporten att biologi är det vanligaste naturorienterande ämnet i utfärdade ämneslärarexamina. UKÄ ser det som problematiskt att ensidigt satsa på att utbilda lärare i matematik, naturorienterande ämnen och teknik när det finns anledning att tro att bristen är lika stor eller större inom andra ämnen.

Ekonomiska förutsättningar för att omskola sig till lärare

De som läser en kompletterande pedagogisk utbildning har redan mer eller mindre omfattande studier bakom sig. Det betyder att de redan kan ha en stor studieskuld och kanske inte får låna mer. En del är yrkesverksamma som vill omskola sig. Det gäller, till exempel, för alla de studenter som intervjuats i denna utvärdering, som alla har åtminstone några års yrkeserfarenhet. Vidareutbildningen till lärare innebär en ekonomisk ansträngning, inte minst för dem som har familj. Det framgår också av intervjuerna att ekonomi varit en faktor vid valet av KPU.

Centrala studiestödsnämnden (CSN) ger studerande på kompletterande pedagogiska utbildningar mer förmånliga studiemedel än normalt. Det så kallade Högre bidraget utgår till KPU-studenter inom matematik, biologi, fysik, kemi, naturvetenskap eller teknik. Det totala beloppet är detsamma som för vanligt studiemedel, men proportionerna mellan lånedel och bidragsdel är förskjutna, så att bidragsdelen är 66 procent mot normalt 28 procent. En förutsättning för att få detta stöd är dock att studenten vill och kan ta ytterligare studiemedel.

Det är lätt att förstå att det kan vara lockande att arbeta parallellt med studierna, eller att försöka klara av studierna i snabbare takt, för att minska tiden utan inkomst. Samtidigt kan det göra utbildningen mer krävande än vad studenterna kanske räknat med. Både de lärare och studenter vid Göteborgs universitet som UKÄ intervjuat vittnar om att det är ansträngande att läsa in 90 högskolepoäng på två terminer plus en sommar, och att inte alla klarar det. Studenterna på Verksamhetsintegrerat ämneslärarprogram, som är anställda för att arbeta 80 procent i en skola, verkar inte heller riktigt förberedda på att studierna tar så pass mycket tid. Det kan verka som en bra idé att arbeta som lärare parallellt med lärarutbildningen, och så att säga få erfarenhet på köpet, men i realiteten är (minst) 80 procent arbete i kombination med 75 procent studier oerhört krävande. Det är knappast möjligt för alla studenter.

Några av dem som läser KPU, inte minst VÄP, har disputerat och har därmed möjlighet att i stället följa den KPU för studenter med forskarutbildning som beskrivs nedan. Dessa studenter får 25 000 kr per månad i studiebidrag under de tolv månader utbildningen tar.

Det är tydligt att studenternas försörjning under studietiden är ett nyckelproblem. Långt ifrån alla kommer att klara av att arbeta tillräckligt för att försörja sig under studietiden och ändå klara av studierna. De två sätt att stötta studenterna ekonomiskt som nämnts ovan, förmånligare studiemedel respektive utbildningsbidrag till forskarutbildade, kommer bara en del lärarstudenter till del. Om yrkesverksamma ska lockas att omskola sig till lärare kommer antagligen mer generella stöd att behövas.

Genomströmning på lärarutbildning

De tre utbildningar som utvärderats här har alla pågått relativt kort tid. Det innebär att uppgifter om genomströmning är knapphändiga. De uppgifter som finns är redovisade ovan för respektive utbildning.

UKÄ har redovisat genomströmningsuppgifter för landets lärarutbildningar (*Avhopp från lärarutbildningen*, Statistisk analys, UKÄ 2016/6). Baserat på uppgifter om sista registreringstermin hade 31 procent av dem som började ämneslärarutbildning höstterminen 2012 sannolikt hoppat av utbildningen efter en eller två terminer. Om man urskiljer dem som hade en inriktning mot årskurs 7–9 var de tidiga avhoppet ännu större, 38 procent. Motsvarande uppgift för de betydligt kortare kompletterande pedagogiska utbildningarna var att 14 procent endast var registrerade den första terminen. Om man i stället tittar på hur många som var registrerade i slutet av respektive utbildning, och alltså sannolikt skulle slutföra utbildningen, var det 55 procent för den vanliga ämneslärarutbildningen och 80 procent för de studenter som gick en KPU. Genomströmningen verkar alltså vara högre på de kompletterande pedagogiska utbildningarna.

Att få fler att bli lärare

Av allt att döma kommer lärarbristen att växa. Olika lösningar har föreslagits för att öka antalet lärare, som att öka antagningen till lärarutbildning och att öka antalet vägar in i läraryrket.

Att öka antagningen är problematiskt eftersom söktrycket till lärarutbildning är lågt. Som UKÄ visat (*Lärarstudenternas gymnasiebetyg, avhopp och studieprestation*, Statistisk analys, UKÄ, 2017/1) är genomströmningen låg på framför allt ämneslärarutbildningen. Det är särskilt de studenter som har låga jämförelsetal som har låg genomströmning. Om fler studenter antas till lärarutbildning kommer ökningen antagligen att bestå av dem som har för låga jämförelsetal för att antas i dag, med risk för ännu sämre genomströmning.

Regeringen har gjort flera satsningar för att öka antalet lärare på andra sätt än att utöka ordinarie lärarutbildning. Några exempel är satsningar på personer som är verksamma som lärare, men saknar lärarutbildning, till exempel vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen (VAL), särskilda lärarutbildningar med inriktning på utländska lärares vidareutbildning (ULV) och särskild utbildning av lärare i yrkesämnen (SÄL). En ny satsning, reglerad av *förordningen (2016:705) om kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har en examen på forskarnivå*, vänder sig till forskarutbildade, förutsatt att deras ämnesstudier är inom matematik eller naturvetenskap. Utbildningen är på distans och har förhöjd studietakt (90 högskolepoäng på ett år). Den utbildningsform som utvärderats här, kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen (KPU), är alltså bara en av flera satsningar.

KPU kan locka studenter som redan har ämneskunskaper och det koncentrerade upplägget tycks passa många studenter. Teach for Sweden har lyckats locka många sökande till sitt program och de som antagits har höga kvalifikationer, men det är knappast realistiskt att använda Teach for Swedens arbetssätt för all rekrytering till kompletterande lärarutbildning.

De olika satsningar som gjorts för att öka antalet lärare har inneburit att stora resurser satsats. Regeringen kan satsa extra resurser på principiellt olika sätt. Ett sätt är att ge resurser till utbildningsanordnare, som regeringen gjort för de utbildningar som utvärderats här. Ett annat sätt är att stötta studenterna ekonomiskt, till exempel genom de förmånliga studiemedel som är tillgängliga för KPU-studenter och de

utbildningsbidrag som forskarutbildade kan få när de går en KPU (se ovan). Ett tänkbart tredje sätt skulle kunna vara att stötta lärarutbildningen genom riktat stöd till de skolor som tar emot studenter för VFU eller anställning.

Utvärdering av KPU

Den utvärdering som rapporteras här ingår inte i de utbildningsutvärderingar som UKÄ normalt gör, och har inte gjorts på samma sätt som UKÄ:s andra utvärderingar. Det är snarare en uppföljning av vissa regeringssatsningar.

De utvärderade utbildningarna har utvecklats och genomförts med stöd av extra medel från regeringen. Utöver utbildningsanslaget har Göteborgs universitet fått motsvarande 100 000 – 150 000 SEK per nybörjare på Alternativ KPU, medan Högskolan i Halmstad fått cirka 25 000 – 50 000 SEK per nybörjare på Ämnesdidaktisk KPU. Karlstads universitet och Högskolan i Halmstad har på samma sätt tillsammans fått 40 000 – 130 000 SEK i extra anslag per nybörjare på Verksamhetsintererat ämneslärarprogram. I dessa belopp är regeringens satsning på Teach for Sweden inte inräknade.

De utvärderade utbildningarna har getts under alltför kort tid för att det ska vara möjligt att göra en ordentligare uppföljning, framför allt av genomströmningen. Genom att utvärderingen inte avsett alla KPU som ges av landets lärosäten är det också svårt att värdera om de utvärderade utbildningarna varit mer framgångsrika än andra KPU.

Det är totalt knappt tjugo lärosäten som ger KPU och UKÄ anser att det är angeläget att resultaten av samtliga utbildningar utvärderas, för att få svar på vilka satsningar som är effektiva när det gäller att säkra försörjningen av lärare.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapsnation. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

www.uka.se

